helsingin arkkitehtuuripolittinen ohjelma

HELSINGIN ARKKITEHTUURI NYT!

helsingin arkkitehtuuri nyt!

Helsingin arkkitehtuuri nyt

Toimitus: Marjut Kauppinen

Taitto: Syrup Helsinki

Painopaikka: Trio Offset Oy

© Helsingin rakennusvalvontavirasto

Edellinen aukeama:

Vanhankaupungin koski

Marjut Kauppinen

Tämä sivu:

Aleksanterinkatu

HKM kuva-arkisto

Sisältö

06 Helsingin arkkitehtuuri nyt!

10 Helsingin sielu

Kjell Westö

24 Vuosirenkaat

40 Ohjelma ja toimenpide-ehdotukset

41 01 Arkkitehtuuri ymmärrettäväksi

43 02 Kulttuurihistorialliset arvot ja rakennussuojelu

45 03 Kaupunkelämän yksilölliset ja moniarvoiset puitteet

48 04 Arkkitehtuuri informaatioyhteiskunnassa

50 05 Projektityöskentely

51 06 Arkkitehtuurin arvostus – arkkitehtuurille asiamies

53 07 Helsingin rooli – "Cool Helsinki School"

56 Yhteenveto toimenpide-ehdotuksista

58 Työryhmä, tausta-artikkelit ja lähteet

helsingin arkkitehtuuri nyt!

06

Helsinki loi identiteettiään arkkitehtuurin ja kaupunkisuunnittelun kautta. Kun vuosisatainen valtiollinen yhteys Ruotsiin katkesi, halusi uusi hallitsija rakentaa suuriruhtinaskunnan pääkaupungille sen arvoa vastaavan monumentaalikeskustan. Kaavoitustehtävä annettiin kustavilaiselle insinööriupseerille, rakennusten suunnittelu berliiniläisarkkitehdille.

Keisari ja Helsinki saivat mitä halusivat. Senaatintori ympäristöineen on eurooppalaisen rakennustaiteen huomattavia saavutuksia. Hallinto- ja sotilasarkkitehtuuria täydensi vuosikymmeniä myöhemmin alkanut taloudellinen nousu. Helsingistä kehittyi porvarillinen pikkumetropoli. Arkkitehtuuri oli edustavaa ja kansainväliset vaikutteet tietoisia.

Unelma itsenäisestä valtiosta loi puitteet omalle kansalliselle arkkitehtuurille. Vuosisadan vaihteen kulttuurin kultakausi haki aktiivisesti vaikutteita maailmalta. Kansallisromantiikalla oli yhtä aikaa karjalaiset ja kansainväliset juuret.

Sotien jälkeen alkoi kaupungistumisen toinen aalto. Tärkeää oli rakentaa asuntoja väestömääräänsä alueliitostenkin kautta kasvattaneelle, tulevaisuuteen uskovalle tasavallan pääkaupungille.

Suomalainen arkkitehtuuri ja muotoilu nousivat maailmanmaineeseen. Menestyksen ja maineen merkitys uutta nousua hakeneelle, sodan runtelemalle kansakunnalle oli henkisesti tärkeä innoituksen lähde.

Teollinen rakentaminen mursi rakentamisen perinteen. Hyvinvointiyhteiskunnalle olennaista oli tasoittaa tuloeroja ja mahdollistaa kohtuullinen asumisen standardi kaikille väestöryhmille.

Tasa-arvo lähtökohtana on tultu tilanteeseen, jossa kaivataan enemmän yksilöllisyyttä myös rakentamiseen. Paikan hengen tunnistaminen, oivaltava kaupunkisuunnittelu ja korkeatasoinen arkkitehtuuri ovat avaimia yksilöllisemmälle ja elämyksiä tarjoavalle kaupunkiympäristölle. Kiinnostuneille on luotava edellytyksiä osallistua arkkitehtuurikeskusteluun.

Informaatioajan kaupunki on kudelma moninai-

Kiasma,
arkkitehti Steven Holl, 1998
Ari Leppä

suutta. Monotonisuuden sijaan haetaan osa-alueiden identiteettiä. Innovatiiviset ratkaisut ammentavat myös perinteestä. Kaupunkilainen ei tyydy ylhäältä tarjottuun. Tarvitaan vaihtoehtoja ja luovaa keskustelua.

Helsingin arkkitehtuuripoliittinen ohjelma palauttaa Helsingin arkkitehtuurin kansainvälisen kilpailun kärkeen. Valtion kiinnostus pääkaupungin rakennustaiteeseen on lähes loppunut, kaupunki asettaa itse omat tavoitteensa. Terveenä perustana on hyvä itseluottamus, joka hyväksyy riskinottoa eikä vierasta globaaleja vaikutteita. On palattu siihen, mistä nuori pääkaupunki lähti kaksisataa vuotta sitten nousuun.

Arkkitehtuuripoliittinen ohjelma antaa rakennuspuut Helsingin arkkitehtuurin uudelle menestyksen kierteelle. Vuosaaren satama vapauttaa kantakaupungista suurimmat alueet sataan vuoteen asunto- ja työpaikkarakentamiseen. Kuinka monimuotoinen Helsinki on ja kuinka korkeatasoista Helsingin arkkitehtuuri voi olla? Ratkaisut, joiden pohjalta Helsinkiä ja sen arkkitehtuuria arvioidaan sukupolven ja kahden päästä, tehdään nyt!

1930-luvun kaupunkielämää
HKM kuva-arkisto

Helsingin sielu

Kjell Westö

Helsingissä minua kiehtoo, ja toisinaan myös surettaa, historian lyhyys.

Tai, jos tarkkoja ollaan, suurkaupunkihistorian lyhyys. Kyläpahasena Helsingillä on ihan kunnioitettava, monisatavuotinen historia.

Mutta elämää kuhisevana metropolina, vavahduttavana ja maalta tulleita musertavana metropolina, oikeana suurkaupunkina? Sata vuotta, jos sitäkään.

Minulla on paljon Helsinki-aiheisia kirjoja. Muistelmia, kuvateoksia, näiden yhdistelmiä, olen kerännyt niitä. Eräässä kirjassa on valokuva vuodelta 1908. Siitä ei ole satakaan vuotta. Kuva näyttää kallioista saaristomaisemaa. Kivinen mäki, rosoisia kallionnyppylöitä, kitukasvuisia tammia. Kuvan maisema voisi olla Kustavia, Korppoota, Sipoon tai Espoon saaristoa. Missä se on sitten otettu? Kuvatekstin mukaan olemme nykyisessä Keski-Töölössä, ja kuvaa pitkään tutkittuani olen päätynyt siihen, että se on otettu nykyisessä Eliten ja Ritzin kulmassa, siis Eteläisen Hesperiankadun ja Runeberginkadun risteyksessä, kohti nykyistä Töölön toria. Ei talon taloa, ei ensimmäistäkään ihmistä. Ja tämä siis vuonna 1908. Siinä meille helsinkiläisille urbaania historiaa kerrakseen.

Ennen kuin jatkan: kirjoitan tämän jutun maallikkona ja melkein landelaisena. Olen ensimmäisen polven stadilainen, kunniakkaita Helsinki-siteitä ei ole nimeksikään. Vanhempani varttuivat Pietarsaaressa. Muita paikkakuntia, joilla minulla on sukua: Kruunupyy, Kokkola, Alaveteli, Tampere, Vaasa, Luoto. Helsinkiläisjuuria saa hakea suurennuslasilla eikä niitä siltikään löydä, joku vanginvartija Suomenlinnassa yli sata vuotta sitten, ei muuta.

Vieraudessa ja muukalaisuudessa on kuitenkin puolensa. Monella kolmannen tai kuudennen polven helsinkiläisellä on vankat käsitykset siitä, että Kruununhaka tai Töölö tai Punavuori tai Vallila

Kirkkokatu, Kruununhaka, 1980 / Pentti Sammallahti

on se ainoa oikea Helsinki, muut kaupunginosat ovat silkkaa täytettä. Itse olen ehtinyt asua Etelä-Haagassa, Puotilassa, Munkkivuoressa, Munkkiniemessä, Myllypurossa, Meilahdessa, Kontulassa, Etu-Töölössä, Keski-Töölössä, Katajanokalla sekä Viiskulmassa Punavuoren ja Ullanlinnan rajamailla. Olen käynyt töissä Pitäjänmäellä, Vallilassa, Kalliossa, Mäkkylässä, Taka-Töölössä, Eirassa sekä eri toimituksissa ja teatteritaloissa ympäri keskustaa. Oman Helsinkikuvan kutistaminen muutamaksi kortteliksi on mielestäni mitä suurinta henkistä laiskuutta, riippumatta siitä ovatko nuo korttelit Tölikaa, Krunikaa, Herulia, Rööperiä, Munkkaa tai Itistä. Siltamäen rivitaloalueet ovat Helsinkiä siinä missä Töölönlahden rannatkin. Helsinki on suurkaupunki, ja sitä on kohdeltava sellaisena. Suur-Helsinki, tuo Helsinki-Espoo-Vantaa-Järvenpää-Kerava-akseli on itse asiassa aika järkyttävän kokoinen tihentymä Suomen kokoisessa, lähes tyhjässä maassa. Ei kuitenkaan ole tavatonta, että juuri pienten maiden pääkaupunkiseudut ovat ylimitoitettuja maan asukaslukuun nähden: Riika ja Kööpenhamina ovat suurempia maittensa kokoon verrattuna kuin Helsinki.

Miksi Helsingin lyhyt historia sitten surettaa. Eihän se, että mennyttä loistoa on vähänlaisesti, ole mikään ongelma. Päinvastoin: tyhjä taulu, kirjoittamaton lehti antaa uneksijoille, näkijöille, suunnittelijoille ja rakentajille vapaat kädet, kaikki kynnelle kykenevät pääsevät rakentamaan unelmiensa kaupunkia.

Joskus homma toimii juuri noin. Töölö on mainio esimerkki. Siellä kävellessä aistii ne tunnelmat ja unelmat, joiden keskellä kaupunginosa on syntynyt. Viimeiset Venäjän vuodet, itsenäisyys, ensimmäinen tasavalta, Helsingin nopea ja voimakas kasvu, 1920-luvun pitkä korkeasuhdanne ja sen luoma rakennusbuumi, kaikki nuo ovat aistittavissa Etu- ja Keski-Töölössä. Lyhyeksi jäänyt, 1930-luvun alun suuren talouslaman ja talvisodan syttymisen vä-

liin sijoittunut uusi nousu – johon muuten kuuluu orastava hyvinvointiyhteiskunta, joka kyyköttää fasismin ja stalinismin varjossa – näkyy puolestaan Taka-Töölössä. Töölö oli uuden kansakunnan ikkuna tulevaisuuteen, paikka jonne – aikoinaan ja myöhemminkin – sopi sijoittaa kansallisia merkkirakennuksia: Kansallismuseo, Olympiastadion, Finlandiatalo, Ooppera. Kirjailija Helvi Hämäläiselle Töölö oli tuhansien modernien, kunnon liedellä, suihkulla ja vedettävällä vessalla varustettujen kaksioiden maa, jossa eli nouseva ja kasvava keskiluokka. Toki Töölön alkuvuosikymmeniin kuului myös Minna Craucherin tapainen seikkailija ja bordellinpitäjä. Ja jollekin toiselle, kuten vaikkapa Henrik Tikkaselle, Kulosaaren huvilakaupungin kasvatille ja porvariston arvoja ja arvostuksia hyvin tunteneelle satiirikolle, Töölö oli ”porvarien Siperia”, jonne ei muutettu vaan jouduttiin.

Oli miten oli, Töölö on pystynyt säilyttämään ”töölöläisyytensä”. Pysähtyessään kauniina kesäaamuna Töölöntorille kahville ja sämpylälle, saattaa satunnaisempikin Helsinginkävijä tuntea miten historia puhuu vuosikymmenten ja muutosten läpi; kollektiivinen muisto toimii.

Mutta otetaanpa vastakkainen esimerkki. Puhukaamme hukatusta historiasta, eräästä menetetystä menneisyydestä; miettikäämme ruotsinkielisen vähemmistön suhtautumista Pitkänsillan pohjoispuolen klassisiin työläiskaupunginosiin eli Kallioon, Sörkkaan, Vallilaan ja Hermanniin. Varsin yleinen käsitys ruotsinkielisten keskuudessa on, että näissä kaupunginosissa ei asu eikä ole koskaan asunut ruotsinkielisiä. Joskus 1990-luvun alussa FST eli Yleisradion ruotsinkielinen televisio teki jopa ohjelman, jossa muutama Kallioon eksynyt ruotsinkielinen taiteilija kertoi yksinäisyydestään ja vieraantuneisuudestaan tässä asfalttiviidakossa, jossa ruotsinkieli ja sen instituutiot, pankit, teatterit ja kahvilat,

loistivat poissaolollaan.

Niinpä, mutta mikä on historiallinen totuus? Totuus on se, että tässä kantakaupungin pohjois- ja koillisosassa asui aikoinaan ruotsinkielisiä aivan samassa määrin kuin eteläisissä kaupunginosissakin, ja he olivat näkyvä ja kuuluva osa työläiskulttuuria. Kun Hermannia tai vaikkapa Kallion Linjoja rakennettiin puutaloalueeksi, olivat timpurit useimmiten ruotsinkieliseltä Pohjanmaalta, Kruunupyystä tai Teerijärveltä. Kuuluisa, kuolemankielissä oleva stadin slangikin syntyi siitä, kun suomenkielinen ummikko muutti Hollolasta Helsinkiin ja löysi itsensä asumasta samassa pihapiirissä Korsholmista muuttaneen ruotsinkielisen ummikon kanssa – ja sitten piti vielä hoitaa monia asioita venäjäksi venäläisten kanssa.

Helsingin ruotsinkieliset hukkasivat oman työväestönsä, tämä työväestö ei saanut ääntään kuuluville, se assimiloitui tai ainakin hiljeni. Joskus ammoin kaikki tiesivät, että keskellä Sörnäisiä oli Sörkan Vennu eli Arbetets Vänner-järjestön juhlasali jossa tanssittiin, ja kaikki tiesivät senkin, että Helsingin populäärikulttuurin ikoneilla, Jori ja Eugen Malmstenilla, oli työläistausta johon kuului kolme kieltä; ruotsi, suomi ja venäjä.

Mutta miten saada näkyviin ja kuuluviin se, että näin on joskus ollut. No, eihän se enää onnistu. Mennyttä mikä mennyttä.

Äskeinen esimerkki on tietysti vain pieni esimerkki siitä, miten huonosti helsinkiläiset tuntevat oman historiansa. Tämä nousukkuus, tämä vieraus omaa kaupunkia ja sen historiaa kohtaan, kiteytyy monenlaisissa, nykyhetkeenkin vaikuttavissa virhetulkinnoissa.

Kuvitelma: Venäläiset ja virolaiset "Tatjanat" toivat prostituution lintukoto- Helsinkiin kun Neuvostoliitto kaatui ja rajat aukesivat 1990-luvun alussa. Historia taas kertoo: Helsinki on aina ollut satamakaupunki, ja sen prostituutiotilastot ovat karua luettavaa aina 1800-luvun puolivälistä lähtien, lukuun ottamatta jaksoa

Lapinlahdenkatu, Kamppi, 1965 / Pentti Sammallahti

1950–1990, johon suurten ikäluokkien edustajien historian taju valitettavan usein rajoittuu.

Kuvitelma: Kun Helsinki nyt monikulttuuristuu, edessämme on ainutlaatuinen muutos ja koetinkivi kaupungissa, jossa suomen- ja ruotsinkieli ovat joskus taistelleet vallasta, mutta joka on muuten ollut yhtenäinen ja väritön. Historia taas kertoo: Etenkin Venäjän vallan viimeisten vuosikymmenten Helsinki oli varsinainen sulatusuuni. Kuvaukset esimerkiksi Kampin alueelta, Malminkatu-Lapinlahdenkatu-akselilta, kuulostavat silkalta New Yorkilta. Suomenkielisiä, ruotsinkielisiä, venäläisiä, tataareja, juutalaisia, saksalaisia, italialaisia, puolalaisia; kielten ja kulttuurien sekamelskaa.

Näin voisi jatkaa, esimerkkejä löytyy. Mutta ydinkysymys tuli varmasti jo esille. Millä ilveellä kiireinen, median ja muiden kaupallisten intressien pureudu-nykyhetkeen-sillä-vain-nykyhetkellä-on-merkitystä-pommituksen keskellä elävä nykyihminen pystyy säilyttämään elävän kontaktin omaan historiaansa, menneen kerrostumiin, josta omakin identiteetti on joskus rakentunut. Todennäköinen vastaus: Ei millään. Seuraava kysymys: Entä sitten? Vastaus: Tätä on hoettu kliseeksi asti, mutta ellet tiedä mistä tulet, et myöskään tiedä missä olet, etkä minne olet menossa.

1990-luvun alussa törmäsin ruotsalaisessa Dagens Nyheter-lehdessä pitkän linjan kunnallispoliitikon, sosiaalidemokraatti Joakim Garpen 90-vuotishaastatteluun. Garpe oli keskeinen poliittinen näkijä ja tekijä kun Tukholman keskustan Klara- kaupunginosaa 1950-luvun lopulla ja 1960-luvun alussa purettiin ja uudisrakennettiin Tukholman moderniksi keskustaksi Sergeltoreineen ja Hötorget-pilvenpiirtäjineen. Nyt Garpe oli ikivanha mies, mutta juhlahaastattelussaan hän oli täysin leppymätön. Hän totesi vihanneensa ja vihaavansa oskariaanista – kuningas Oscar II

hallitsi Ruotsia 1800-luvun loppuvuosikymmeninä ja vielä 1900-luvun alussa – epookkia niin syvästi että olisi halunnut repiä maan tasalle enemmänkin; hän mainitsi muun muassa Strandvägenin, joka on tukholmalainen hienostokatu, sikäläinen Merikatu tai Pohjoisranta.

Tuo haastattelu avasi silmäni. Tajusin, että niinkin iso asia kuin suurkaupungin kaupunkikuvan muuttuminen on ajan hengestä ja joskus ihan yksittäisistä yksilöistä kiinni. Yhden, köyhistä oloista lähteneen miehen viha yläluokan prameita kulisseja kohtaan muutti Pohjolan suurimman kaupungin ulkomuotoa, ehkä ainiaaksi. Kaltaiseni uneksijahan toivoo aina, että taustalla olisi syvä ja laaja demokraattinen prosessi. Ja niin ehkä olikin. Garpen tapauksessa puhumme eräästä suuresta 1900-luvun kertomuksesta, hyvinvointiyhteiskunnan synnystä, kasvavasta tasa-arvosta joka mahdollisti yhteiskuntaluokasta toiseen siirtymisen, ja sen, että uudet ihmiset ja uudet arvot pääsivät valtaan. Mutta oikeuttaako luokkaviha repimään kaupungin maan tasalle ja rakentamaan uutta tilalle, siinäpä kysymys.

Helsingissäkin mellastettiin 1950-, 1960- ja 1970-luvulla. Menetimme muutamia uusrenessanssipalatseja Manskun alussa, menetimme Skohan talon, Sipoon kirkoksi kutsutun liikennelaitoksen väen asuintalon Töölössä, nätin jugend- ja puutalokorttelin Hakaniemessä, Puu- Pasilan eli vanhan Fredriksbergin työläiskaupunginosan ja paljon muuta. Saimme Merihaan, Itä-Pasilan, Makkaratalon, Ympyrätalon ja paljon muuta. On helppo olla jälkiviisas ja sarkastinen, mutta en aio ryhtyä siihen. Oma ”alkumaisemani”, se joka herättää sisäisen lapseni eloon, on 1950-luvun lopun ja 1960-luvun alun metsälähiö, jossa asuintalot ovat kolme tai kuusikerroksisia, joko punatiilisiä tai sitten ruskeiksi tai keltaisiksi rapattuja tai valkoisiin laattoihin peitettyjä. Pidän modernismista, ihan oikeasti. Kaikki tuo tulevaisuudenusko ja usko uuden estetii-

kan oikeutukseen ja uusien keinojen parantavaan voimaan; se on varmasti ollut ihana tunnetila. Pitää muistaa, että ihanan wanhan idyllin takana piilee puutetta ja kärsimystä. Vanhat puutaloalueet ovat ihania keitaita, ja niin ovat jugend- ja uusrenessanssikorttelitkin, mutta talot ovat myös olleet vetoisia ja koleita, ja etenkin puutaloissa asuvat ihmiset olivat usein köyhiä ja kipeitä. Olen lukenut 1950-luvun lasten muisteloita, joissa muutetaan Pietarinkadun pimeästä ja epämukavasta luukusta Puotilaan, jossa ilma on raikas ja upouudet asunnot tulvivat valoa ja puhtautta. Tämän päivän asuntomarkkinoita seuratessa tuollainen priorisointi tuntuu vähintäänkin oudolta, mutta niin se vain oli, silloin.

Kaikki alkaa jostakin, ja usein jostakin hyvin pienestä. Tiesittekö esimerkiksi, mistä megametropoli New Yorkin valtava Bronx-kaupunginosa on saanut nimensä? Vastaus: East River- joen mutkassa sijaitsi aikoinaan Ruotsista Uuteen Maailmaan muuttaneen Bronck- nimisen maanviljelijän talo.

Ihan totta, tuolla tavalla asiat alkavat, tuolla tavalla kaupungit syntyvät, eivät ne tyhjästä ilmesty. Ja juuri siksi jokaisen suunnittelijan pitäisi tajuta, että pienelläkin päätöksellä voi olla valtavat seuraukset, eikä yhteiseen hyvään vaikuttavia päätöksiä kannata tehdä hätiköiden.

Me ihmiset olemme niin avuttomalla tavalla kiinni omassa ajassamme ja sen ideologioissa, ja me kuvittelemme niitä ikuisiksi ja objektiivisella tavalla oikeiksi. Kaikkitietävät, omasta mielestään tulevaisuutta edustavat ihmiset haluavat aina repiä maan tasalle kaiken sen, jota he ja heidän oma aikansa pitävät aikansa eläneenä, rumana tai räikeänä.

Jotkut taas haluavat olla ikuisesti oikeassa, ja muuttavat makunsa sen mukaan; tiedän vihaan-Makkarataloa-ja-kaikkea-muuta-sen-aikaista-arkkitehtuuria-ihmisiä jotka ovat kolme-

Välikatu, Kruununhaka, 1981 / Pentti Sammallahti

neljäkymmentä vuotta sitten olleet kaiken uuden puolella kaikkea vanhaa vastaan, he eivät vain halua muistaa sitä. Kun suurkaupungista halutaan häivyttää kokonaisia vuosikymmeniä, puhumme stalinismista. Ja sitä paitsi: niin kauan kun puhumme kaupungissa elämisestä Helsingin ongelma ei ole se, että siellä täällä on rumaa arkkitehtuuria, vaan se, että kantakaupungissa asuminen on niin kallista ja että keski- ja huonotuloisilla ei ole varaa siihen, ei ainakaan ilman elinikäistä lainavankeutta.

Itse yritän rakastaa tätä rujoa, kaunista, julmaa, viettelevää, tylsää, kiehtovaa ja säälittävää kotikaupunkiani vaikka se onkin täynnä mokia. Oikea suurkaupunki kantaa arpensa ylpeänä, se on sekoitus rumaa ja kaunista, brutaalia ja herkkää, jokaiselle löytyy jotakin.

Vielä muutama vuosi, ja Helsinki viettää 200-vuotisjuhliaan pääkaupunkina. Tämä pääkaupunki sisältää muistoja jokaisen sukupolven onnistumisista ja epäonnistumisista, ja hyvä niin, vaikka jotkut sukupolvet epäonnistuvatkin enemmän kuin toiset. ”Staden kommer att bära spår efter de nya dårar som nu går där vi en gång gått”, uudet kahjot tulevat kulkemaan siellä missä kuljimme mekin, ja hekin tulevat jättämään jälkensä kaupunkiin, kirjoitti kuuluisa toimittaja Guss Mattsson 1900-luvun alussa, jolloin kunnon ihmiset muuten pitivät Katajanokalle ja Tehtaankadun varteen nousevaa asutusta hyvinkin epäilyttävänä ja epämääräisenä.

1960-luvun lapsena ja 1970-luvun teininä en tajunnut, että Helsingin avoimuus, sen keväinen ja kesäinen valoisuus, johtui juuri kaupungin nuoruudesta ja nousukkuudesta; joutomaata oli paljon.

Suurkaupungin sisäinen logiikka – joka kulkee käsi kädessä pääoman logiikan kanssa – ei kuitenkaan pidemmän päälle salli sellaista kalliin tonttimaan haaskausta. Tämän päivän kantakaupunki on paljon täyteläisempi, kompaktimpi kuin se Helsinki

jossa vartuin. Tilkan suoalueesta on tullut Pikku-Huopalahti. Ruoholahden satama-alueesta on tullut Ruoholahden asuinalue, jossa kanavat risteilevät onnistuneesti. Ja kun yritän selittää teini-ikäisille lapsilleni – Tennispalatsin eli Tennarin elokuvakeskuksen vakioasiakkaille – miltä akseli Leppäsuo-Kamppi-Postitalo näytti lapsuudessani, he eivät millään usko että kaupungin keskusta on voinut olla niin rakentamaton.

Tuohon muistikuvaan liittyy muuten kaipuu. Kohta kukaan ei enää muista sitä, mutta tapa jolla valo tulvi mereltä Leppäsuon ja Kampin kautta aina Postitalolle saakka johtui juuri kaupungin väljyydestä, rakentamattomuudesta. Kauniilla säällä syntyi valtava avaruuden ja vapauden tunne. Kutsukaamme sitä vaikka Helsingin valoksi, sillä kun olen toiminut oppaana esimerkiksi tukholmalaisille tai oslolaisille toimittajille, heidän huomionsa kiinnittyy usein Helsingin valoon: se on heidän mielestään kirkas, kaunis, merellinen.

Kun uutta Kamppia, liikekeskusta ja bussiterminaalia, vasta rakennettiin, ehdin kärsimättömänä miehenä kirjoittaa kolumnin, jossa tyrmäsin alueen täysin. Kolumni perustui siihen, että olin rakennusvaiheen loppupuolella kävellyt Annankatua Urho Kekkosen kadun suuntaan, ja törmännyt jyhkeään, pimeään ja väkivaltaiseen rakennusmuuriin joka peitti entisen näköalan. Nyt kun Kamppi on valmistumaisillaan, näyttää kuitenkin siltä että Tennispalatsin puoli toimii hieman paremmin, ikään kuin siellä olisi sittenkin otettu huomioon tuo Helsingin avaruuden ja valon perinne.

Suurkaupunki on alati muuttuva organismi, metropoli vaatii dynamiikkaa. Mutta kunnon suurkaupungissa on myös perinteitä, ja oikea kaupunkilainen ymmärtää olla ylpeä niistä. Perinteet merkitsevät kuitenkin eri asioita eri ihmisille. Kun Simonkenttä hävisi, iso pala Helsingin historiaa painui unholaan; siellä sijaitsi

aikoinaan, 1800-luvun lopulla ja viime vuosisadan alkuvuosikymmeninä, juutalaisten kaupustelijoiden narinkka eli markkinatori. Mutta mitä Simonkenttä merkitsi minulle, 1970-luvun lopun ja 1980-luvun alun baarikärpäselle? Pimeätä, loskaista ja jääkylmää tuulireikää, jossa odotin talvisin bussin 32 tai 39 viimeisen vuoron lähtöä luoteeseen juotuani taas kerran Tavastialla tai Vanhalla liikaa olutta ja jäätyäni taas kerran ilman naista.

Hyvät ja huonot, toimivat ja ei-toimivat ratkaisut ovat kaupungissa vierekkäin. You win some, you lose some. Sanomatalo-Holiday Inn-Rautatieasema- akselin steriiliys on silmiinpistävä, mutta selän takana, vain kivenheiton päässä, nuoret ovat kesäisin ottaneet Kiasman ulkokahvilan edustan omakseen. Kiasman ruohikolla notkuvat gootit ja skeittaajat ovat eräs kesä-Helsingin ilmentymä, uusi sellainen, mutta vuosien päästä ehkä yhtä perinteikäs kuin Ruttopuistossa tai Espalla loikoilevat lounastaukolaiset.

Hämeentien ja Sörnäisten rantatien väliin jäävien tehdaskortteleiden – Elanto! – hiljeneminen ja kuoleminen oli haikea asia, mutta asuintalojen rakentaminen Lintulahden mäelle oli loistoidea – se joka ei tiedä, miten tärkeitä nuo korttelit ovat aikoinaan olleet, ei ymmärrä Helsingistä yhtään mitään.

Mitä siis haluan sanoa tällä kaikella? Kaupunki kuuluu ihmisille, en muuta.

vuosirenkaat

24

Helsinki ei ole syntynyt itsestään maantieteellisesti otolliseen paikkaan vaan se on hallitsijan, kuningas Kustaa Vaasan perustama. Se sijoittui Vantaanjoen suistoon vuonna 1550. Sijainti ei ollut paras mahdollinen kaupungille jonka tuli muodostaa kauppapoliittinen kilpailija Tallinnalle, Hansaliittoon kuuluneelle eteläiselle naapurille. Vastahakoista Porvoon, Rauman, Tammisaaren ja Ulvilan porvaristoa siirrettiin uuteen pieneen kaupunkiin. Kaupungin todettiin tarvitsevan paremmat kulkuyhteydet sekä merelle että mantereelle, ja kenraalikuvernööri Pietari Brahen määräyksellä se siirrettiinkin Vironniemelle vuonna 1643. Tämä muutos antoi kaupungille hieman menestymisen mahdollisuuksia, vaikka se ei onnistunut sanottavammin kauppa- ja valtapoliittisessa tehtävässään. Uusi Helsinki rakennettiin aikakauden ihanteen mukaisesti maastoon

Suomenlinna

HKM kuva-arkisto

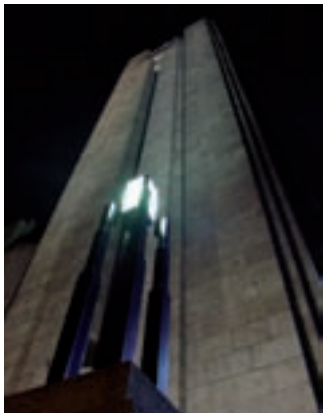

Yllä: Rautatieasema, arkkitehti Eliel Saarinen, 1918
Vesa Honkonen
Oikealla: Esplanadin puisto
Comma Image Oy

sopeutettua ruutuasemakaavaa noudattaen. Tulipalot köyhdyttivät kaupungin 1600-luvun lopussa eikä kaupunki kyennyt kehittymään alueeltaan eikä väkiluvultaan vanhaa Helsinkiä suuremmaksi ennen Pohjan sotaa 1700–1721.

Meri on vaikuttanut ratkaisevasti Helsingin elinkeinoihin ja elämäntapaan ja sen vaikutus kaupungin ilmastoon on vahva. 1800-luvun lopulle saakka meri oli kaupankäynnin pääedellytys, tärkeä ravinnonlähde ja keskeinen liikenneväylä. Turvallisuusnäkökulmasta kaupungin avoimuus merelle oli kuitenkin riski ja syy Viaporin (Sveaborg) rakentamiseen. Ruotsi hävisi Hattujen sodan jota käytiin vuosina 1742–43. Helsinki oli varustamaton ja kärsinyt 1700-luvun alussa venäläismiehityksistä. Ruotsi päätti aloittaa Viaporin rakentamisen, sillä se oli menettänyt kaikki itärajansa linnoitukset. Viaporin linnoituksesta tuli Ruotsin rannikkolaivaston kotisatama. Merilinnan rakennustyöt muodostivat Ruotsin historian suurimman yksittäisen rakennushankkeen ja ne merkitsivät alkusysäystä Helsingin kasvulle sekä väkimäärältään että toiminnallisesti. Linnoitussuunnitelmat laati Augustin Ehrensvärd ja Helsinki korotettiin linnoituskaupungin arvoon ja kunniaan 20.7.1747.

Kaupungin vaurastuminen näkyi kivirakennusten määrän lisääntymisessä. Tämän päivän kaupunkikuvassa 1700-luvun Helsingistä on näkyvissä Suomenlinnan linnoitus ja muutama rakennus kuten Senaatintorin laidalla sijaitseva Sederholmin talo. Se on tyypillinen aikansa kauppiastalo: kaksikerroksinen taitekattoinen rakennus jonka arkkitehtuuria hallitsee rokokoon niukka klassismi.

Helsinki paloi vuonna 1808. Suomi liitettiin vuonna 1809 Venäjän alaisuuteen

Liittopankin talo, arkkitehti P.E. Blomstedt, 1927—29
HKM kuva-arkisto
Vanha Ylioppilastalo ja Stockmann
HKM kuva-arkisto
Kluuvi ja Kruununhaka
HKM kuva-arkisto

ja siitä muodostettiin suuriruhtinaskunta, uutena hallitsijanaan Aleksanteri I. Viapori oli suuri varuskunta ja se vaikutti merkittävyydellään osaltaan siihen että Helsingistä tuli suuriruhtinaskunnan pääkaupunki vuonna 1812.

Helsinkiin asettuivat lähes kaikki yhteiskunnallisen toiminnan ylimmät johtoelimet ja suurin osa maan eliitistä, mikä merkitsi kaupungin sosiaalista monipuolistumista. Helsingin asema maan päänäyttämönä on vaikuttanut keskeisesti kaupungin ulkoisen ilmeen kehittämiseen vallan, valtion ja kansakunnan vertauskuvaksi. Entinen Kustaa III:n hovimies, helsinkiläissyntyinen Johan Albrecht Ehrenström sai tehtäväkseen laatia Helsingille asemakaavan, jossa Senaatintori ympäristöineen on hallinnon ja sivistyksen monumentaalinen keskusnäyttämö. Arkkitehti Carl Ludvig Engel antoi rakennuksille yhtenäisen empireasun. Turusta Helsinkiin vuonna 1827 siirretylle yliopistolle rakennettiin toinen toistaan komeampia rakennuksia, joiden arkkitehtina niin ikään toimi C. L. Engel. Vastaavaa vain kahdentoista vuoden aikana rakennettua kokonaisuutta ei yhdelläkään toisella pohjoismaalla ollut. Leveät puistokadut erottivat kaupunginosia toisistaan. Vaikka keskustassa kivirakennuksia rakennettiin lisää, esikaupungeissa puurakentaminen oli edelleen yleistä. Kun väkiluku vuoden 1808 palon jälkeen oli ilman Viaporin sotaväkeä noin 4000 henkeä, oli vuoden 1860 väkiluku yli viisinkertainen, 22 000 henkeä.

Helsingin kehitykselle nykyaikaiseksi suurkaupungiksi antoi voimakkaan sysäyksen vuonna 1863 rakennettu Helsinki – Hämeenlinna rautatie. Paitsi liikenteelle ja koko yhteiskunnalle rautatie oli tärkeä myös valtapoliittisesti. Rautatie yhdisti Helsingin ja Pietarin vuonna 1870. Teollisuus muuttui todella merkittäväksi elinkeinoksi 1850-luvulta alkaen. Helsinki teollistui, kasvoi ja vaurastui nopeasti edullisen sijainnin ja kehittyneiden taloudellisten rakenteiden ansiosta. Kaupungin infrastruktuuria modernisoitiin ripeästi. Ensimmäiset kaasuvalot sytytettiin marraskuussa 1860. 1900-luvun alkuvuosina kaasun käyttö laajeni talouskaasuksi. Helsingin kaupungin sähkölaitos perustettiin vuonna 1909. Sähkö

korvasi kaasun ulkovalaistuksessa vasta 1940-luvulla.

Vesilaitos perustettiin Helsinkiin vuonna 1876 ensisijaisesti turvaamaan sammutusveden saanti tulipalojen varalta. Puhtaan juomaveden merkitys tuli tärkeämmäksi vasta myöhemmin.

Kaapelikanavakaivausten yhteydessä vuonna 1908 totesivat helsinkiläiset, ettei kaasu-, vesi- ja sähkölinjojen rakentajien kesken juurikaan ollut yhteistoimintaa: jokainen laitos kaivoi katuja auki vain omaa tarvettaan varten.

Yksityinen yhtiö aloitti säännöllisen hevosraitiotieliikenteen vuonna 1891, ja vuonna 1900 raitiovaunujen käyttövoimaksi otettiin sähkö.

Vuosisadan keskivaiheilla rakennettiin ensimmäiset asuinkerrostalot Kruununhakaan, Kaartinkaupunkiin ja Kamppiin. Asemakaava vuodelta 1875 ja samana vuonna annettu rakennusjärjestys antoivat mahdollisuuksia rakentaa keskustatontit tehokkaasti. Korkeat liikekerrostalot kohosivat 1880-luvulta alkaen Aleksanterinkadun ja Esplanadien varrelle. Arkkitehtuurissa oli vaikutteita renessanssin Italiasta ja Pohjois-Euroopan tiiliarkkitehtuurista, empiren tiukoista säännöistä haluttiin vapautua.

Väestömäärä oli kasvanut 1900-luvun alkuun tultaessa lähes 140 000 henkeen. Kaupunkirakenne muuttui – kaupunki laajeni sekä horisontaalisesti että vertikaalisesti. Alueellinen erilaistuminen voimistui. Hallinnollisen keskustan länsipuolelle Rautatientorin läheisyyteen muodostui liikekeskusta, niemen rakentamaton eteläosa ja Katajanokka kaavoitettiin vähitellen asumiskäyttöön. Vuoteen 1913 mennessä teollisuustyöpaikkojen määrä kaksinkertaistui. Työväen kaupunginosat kasvoivat teollisuusalueiden tuntumaan Punavuoreen ja Pitkänsillan pohjoispuoliselle alueelle.

Arkkitehdit kiinnostuivat enenevässä määrin kaupunkisuunnittelusta. Asemakaavat alettiin nähdä kokonaisvaltaisina taideteoksina jotka saattoivat sisältää selvän eettis-sosiaalinen julistuksen. 1800-luvun lopun yhteiskunnallisten ja sivistyksellisten reformaatioiden keskeinen tavoite oli kohottaa yksilöä ja siten koko kansaa taiteen ja taidekasvatuksen avulla. Arkkitehteja alettiin pitää yhä

Pohjoisrantaa
Mika Lappalainen

Temppeliaukion kirkko Etu-Töölössä, arkkitehdit Timo ja Tuomo Suomalainen, arkkitehtuurikilpailu vuonna 1961, kirkko vihitty käyttään vuonna 1969
Ilmo Valtonen
Temppeliaukion kirkon sisätila
Ofelia de Pablo
Villa Sjöström, Kulosaari
Tuulia Pöyhiä

enemmän taiteilijoina, joten katsottiin että vain tämä ammattikunta voi vastata esteettisesti laadukkaan yhdyskunnan suunnittelusta.

Arkkitehti Lars Sonck voitti asemakaavakilpailun Etu-Töölön alueelle vuonna 1896. Etu-Töölön asemakaavakilpailun voittanut ehdotus aloitti ruutukaavasta vapaan kauden Helsingin kaavoituksessa. Jugend oli aikanaan modernia: se oli nuoren arkkitehtipolven reaktio edellisen sukupolven kaupunkisuunnittelun tehokkuusajatteluun. Lisäksi sen kautta etsittiin suomalaista arkkitehtuuria, suomalaisuutta. Sen ihanteina olivat valoisuus, luonnonläheisyys ja terveellinen ympäristö ahtaiden keskustakortteleiden vastapainoksi. Eirassa katuverkosto seurailee maaston muotoja. Katajanokka rakentui jugendarkkitehtuurin kaupunginosaksi ruutukaavarakenteestaan huolimatta. Rakennuksissa käytettiin luonnonkiveä ja niissä oli erkkereitä ja torneja. Betoni yleistyi runkorakenteiden materiaalina.

Ahdas asuminen, tuberkuloosin leviäminen ja teollisuuslaitosten heikentämä ilmanlaatu lisäsivät asukkaiden tyytymättömyyttä. Yhä huononeva asuntotilanne Helsingissä vahvisti näkemyksiä, joiden mukaan asuntopulaa voitaisiin lievittää siirtämällä osa asutuksesta kaupungin ulkopuolelle. Euroopasta levisi Suomeen vuosisadan vaihteessa huvilakaupunki-ideologia, jonka mukaan ihannekaupungissa ympäristön tuli olla sosiaalisesti ja taiteellisesti kokonaisvaltainen ja miellyttävä jotta elämisen laatua ja sisältöä voitaisiin kohottaa. Uusyhdyskunta muodosti unelman paremmasta tulevaisuudesta ja paremmasta ihmisestä. Yksityiset tahot perustivat kansainvälisen mallin mukaisesti maayhtiöitä suunnitteluttamaan ja toteuttamaan ajatuksensa

"Jokaisen asukkaan on saatava yhtä paljon valoa ja ilmaa. Uusin suunnittelu tapahtuu ns. lamellijärjestelmän mukaan. Talot rakennetaan tämän mukaisesti erillisiksi, yhdensuuntaisiksi, sangen kapeiksi rakennusriveiksi, yleensä mikäli mahdollista pohjois-etelä- suunnassa, joten toisella puolella olevat huoneet saavat aamuaurinkoa jota vastoin toisella puolen olevat huoneet saavat iltapäivä- ja ilta-aurinkoa." (Gustaf Strengell)1930-luvun asuntoalueita on esimerkiksi Taka-Töölö.

Marjut Kauppinen

ihanneyhdyskunnasta. Huomattava esimerkki huvilayhdyskunnasta, joka on syntynyt edellä kuvattujen ideologioiden pohjalta, on Kulosaari. Arkkitehti Lars Sonckin laatimassa Kulosaaren kaavasuunnitelmassa vuodelta 1907 korostettiin asuinympäristön viihtyisyyttä ja rauhallisuutta suunnittelemalla suuret huvilatontit ja tiet myötäilemään maastoa.

Myöhemmän esikaupunkiasutuksen suuntaviivat syntyivät sekä arkkitehti Eliel Saarisen Munkkiniemi-Haaga – suunnitelman (1915) että Saarisen ja arkkitehti Bertel Jungin yhteisen Suur-Helsinki – suunnitelman vaikutuksesta.

Teollistuminen jatkui 1920-luvulla itsenäistymisen jälkeen vaikka kansainvälinen talouskehitys hidastui ensimmäisen maailmansodan seurauksena. Vallilaan, Torkkelinmäkeen, Etu-Töölöön ja Käpylään rakennettiin paljon uutta. Kaupunki rakennutti Vallilaan työväestölle asuintaloja joiden julkisivut noudattivat yhtenäistä pelkistetyn klassistista linjaa 1920-luvun tyyli-ihanteen mukaisesti. Ankaran asuntopulan vallitessa rakennettu Käpylän puutarhakaupunki asuntoreformikilpailun tuloksena edusti uudenlaista asumistapaa. Koko 1920-luvun oli yleishyödyllinen rakentaminen voimakasta Helsingissä, mutta se loppui lähes tyystin vuoteen 1930 mennessä. Huonetta kohden vuonna 1930 oli keskimäärin 1,51 asukasta, kun vastaava luku vuonna 2004 oli 0,61.

Sodan jälkeiset vuosikymmenet

Pohjoismainen hyvinvointivaltioajattelu tuli vallitsevaksi sodan jälkeisinä vuosikymmeninä, jolloin kaupungin nopea kasvu ja

Kesäpäivä Suomenlinnassa

HKM kuva-arkisto

uudet sosiaaliset ihanteet synnyttivät Helsinkiin uudenlaisia kaupunkiasumisen muotoja, kerrostalolähiöitä. Samoihin aikoihin muuttui kunnan ja kaupungin rooli. Kaikkien kaupunkilaisten hyvinvoinnin edistäminen tuli kaupungin päätehtäväksi, mikä puolestaan johti kaupungin henkilöstön ja organisaation räjähdysmäiseen kasvuun. Hyvinvointipolitiikka toi tulosta: elinolot kohenivat ja elintaso nousi nopeasti koko kaupungissa.

Helsinkiläiset tarvitsivat sotien jälkeen kipeästi asuntoja. Vuonna 1955 asuntopinta-alaa henkeä kohden oli 15,7m2. Vastaava luku vuonna 2004 oli 33,7m2. Maanhankinta- ja ARAVA- lait sekä vuoden 1946 alueliitos saivat aikaan ennen kokemattoman asuntorakentamisen kasvun. Helsingin alue kasvoi viisinkertaiseksi kun vuoden 1946 alueliitoksessa siihen liitettiin Tali, Pakila, Tuomarinkylä, Suutarila, Pukinmäki, Malmi, Tapanila, Puistola, Viikki, Puotila, Mellunkylä, Herttoniemi, Laajasalo, Santahamina, Haagan kauppala sekä Huopalahden, Kulosaaren ja Oulunkylän kunnat. Esikaupunkialueille kohosi yhdyskuntia, joissa lamelli-, piste-, ja rivitalot sekä omakotialueet oli sijoitettu väljästi metsien ja kallioiden lomaan. Myös vuoden 1952 Olympialaiset tuottivat korkeatasoista laitos- ja asuntoarkkitehtuuria.

Muuttoliike kaupunkeihin johti edelleen lisääntyvään asuntotarpeeseen 1960-luvulla. Uusia alueita kaavoitettiin esikaupunkeihin. Vuosaari kuuluttuaan Helsingin maalaiskuntaan (Vantaaseen) liitettiin vuonna 1966 osaksi Helsingin kaupunkia. Maisemaa mukailevan kaavan rinnalle tuli taas tiukka ruutukaava. Lamelli- ja pistetaloja rakennettiin sekä perinteisesti muuraamalla että yhä enenevässä määrin betonista elementtitekniikalla. Pihlajamäki on onnistunut esimerkki varhaisesta korkeatasoisesta ja onnistuneesta elementtilähiöstä. Rakennusteollisuus tuotti jatkuvasti uusia materiaaleja. Ensimmäiset ostoskeskukset rakennettiin lähiöiden palvelukeskuksiksi. Kerrostalojen arkkitehtuuria hallitsivat nauhaikkunat, elementtien mitoitus ja tasakatot. Mittakaava karkasi monin paikoin hallitsemattomaksi. Muutto lähiöön merkitsi pidempiä työ-, koulu- ja kauppamatkoja joita varten hankittiin henkilöautoja.

Lasten liikennekaupunki Laaksossa on rakennettu vuonna 1958 ja sen peruskorjaus on valmistunut vuonna 2006
HKM kuva-arkisto

Olympiastadion, arkkitehdit Yrjö Lindegren ja Toivo Jäntti, 1934—38
Comma Image Oy
Pihlajamäki, asemakaavoittaja, arkkitehti Olli Kivinen, asemakaavakilpailun voitti arkkitehti Lauri Silvennoinen vuonna 1960
HKM kuva-arkisto
Vuosaaren metroasema
Paul Williams

Liikennesuunnittelu nousi merkittävään rooliin kun kiihkeästi kasvavan liikenteen ratkaisuja etsittiin olemassa olevassa vanhassa kaupunkirakenteessa. Henkilöautot tarvitsivat yhä enemmän pysäköintitilaa ja uusia väyliä. Pysäköintiongelmien väistämätön laajuus oli havaittu jo 1950-luvulla. Silloin keskusteltiin ensimmäisen kerran metron rakentamismahdollisuuksista.

Useat suomalaiset liikennesuunnittelijat hakivat oppinsa Yhdysvalloista jossa autoistumisen vaikutuksia ja väyläsuunnittelua tutkittiin ja opetettiin yliopistoissa. Helsinki päätti tilata asiantuntevaa liikennesuunnittelua yhdysvaltalaiselta Wilbur Smithin toimistolta jonka kanssa suomalainen alan asiantuntija Pentti Polvinen toimi yhteistyössä. Smith & Polvinen – suunnitelmana tunnettu Helsinki Metropolitan Transportation Study vuodelta 1968 esitteli uuden laajan moottoritieverkoston rakentamista sekä keskusta-alueen ympärille että sen lävitse. Suunnitelma herätti vilkasta keskustelua ja arvostelua, se nostatti suorastaan kansanliikkeen autoliikenteen ylivaltaa vastaan. Smith & Polvisen suunnitelmat kaatuivat niiden yltiöpäisyyteen ja epärealistisuuteen. Metroliikenteen järjestäminen todettiin paremmaksi keinoksi ratkaista liikenneongelmaa kuin autoteiden lisääminen, ja metron rakentamissuunnittelu aloitettiin vuonna 1969. Metroliikenne alkoi 2.8.1982 Rautatientorin ja Itäkeskuksen välillä. Metron rakentamisella pyrittiin tukemaan esikaupunkialueiden palveluja ja työpaikkojen omavaraisuutta sekä aluekeskusten toteutumista.

Teollinen rakentaminen tuotti ennätysmäärin asuntoja. Asuinympäristön laadussa näkyi että kustannuksia karsittiin.

Vasen sivu:
Jyrki Tasan Pasilan konepaja-alueen kaavamallinnosluonnos
Kaupunkisuunnitteluvirasto

Sinebrychoffin korttelissa Hietalahdessa entisissä panimon tiloissa (rakennettu vuosina 1832 ja 1970) on vakuutusyhtiön pääkonttori. Arkkitehtitoimisto SARC, 1999. Kortteliin on rakennettu lisäksi asuinkerrostaloja. Arkkitehtitoimisto SARC, 2003.
Jussi Tiainen

1970-luvulla elementit sanelivat julkisivujen jäsentelyn ja pintastruktuurin. Pesubetoni, maalattu ja maalaamaton betoni hallitsivat rakennettua ympäristöä lähiöissä. Asunnot ja jalankulkuväylät erotettiin autoliikenteestä ja pysäköinnistä. Rakennussuojelusta käytiin vilkasta keskustelua ja se otettiin myöhemmin kiinteäksi osaksi kaupunkisuunnittelua. Maankäytön suunnittelussa tavoitteeksi tuli sekoittaa asumista, työpaikkoja ja palveluita samalle alueelle elävän yhdyskuntarakenteen tukemiseksi. Tällainen alue on esimerkiksi Malminkartano.

Kritiikki, joka vuosikymmen myöhemmin kohdistui 1970-luvun rakentamiseen, pakotti päättäjät uusiin suunnittelumenetelmiin ja asuinalueiden ja niiden lähiympäristön laadun kohottamiseen. Lähiympäristöä pyrittiin kehittämään asukkaiden myötävaikutuksella. Uusia alueita kuten Näkinpuisto suunniteltiin ja rakennettiin savupiipputeollisuudelta vapautuneille alueille kantakaupunkiin täydentämään läheisten vanhempien asuinalueiden palveluja. Elementtien betoni verhoiltiin tiilellä, puulla tai klinkkerillä. Julkisivujen jäsentely ja väritys vapautuivat, joillakin alueilla postmodernein sävyin. Rakennusten mittakaava palasi asuinalueilla inhimillisemmäksi. Uudisrakentamisen vaihtoehtona nähtiin olemassa olevien rakennusten peruskorjaaminen.

1990-luvun alussa rakentamisen määrä väheni aluksi suuren laman seurauksena jyrkästi. Peruskorjaus lisääntyi erityisesti 1970-luvun betonilähiöissä. Teollisuudelta vapautuneita ranta-alueita otettiin uuteen käyttöön. Uusien alueiden asuntokortteleissa palattiin monin paikoin kaupunkimaisempaan umpikortteliin kuten Ruoholahdessa.

Kamppi
SRV Viitoset
Tuomiokirkko
Comma Image Oy

Oikea sivu:
Eduskuntatalo
Stuart Wrede

Vesiaihe liittyi moniin asuntoalueisiin ja julkisivujen suunnittelussa kiinnitettiin huomio yksityiskohtiin ja paikalla muurattu tiiliseinä yleistyi taas, joista esimerkkeinä ovat Pikku-Huopalahden ja Arabianrannan alueet.

2000-luvun alkuvuosien aikana satamatoimintojen siirtyminen keskustasta Vuosaareen vapauttaa suuria alueita uuteen käyttöön Jätkäsaaressa, Hernesaaressa, Sörnäisten ja Hermannin rannan alueilla sekä Keski-Pasilassa. Asuntotyyppejä kehitetään erilaisten käyttäjien tarpeisiin ja huoneistojen muunneltavuuteen kiinnitetään huomiota. Haetaan tiiviistä ja matalasta rakentamistavasta vaihtoehtoa väljälle ja keskikorkealle. Ekologiset näkökohdat ja elinkaariajattelu korostuvat rakennusmateriaaleissa, rakentamisen lainsäädännössä ja rakennusten ylläpidossa. Julkiset ulkotilat – kadut, aukiot, puistot, rannat ja erilaiset liikenneterminaalialueet – saavat kaupunkisuunnittelussa entistä merkittävämmän roolin. Vanhan historiallisen keskustan asema on merkittävästi muuttunut aluekeskusten vahvistuttua paikallisiksi palveluiden tarjoajiksi. Kampin keskuksen rakentaminen liikenneterminaaliksi ja uudeksi palvelukeskittymäksi on muuttanut keskustan toimintojen painopisteitä. Maanalaisten tilojen (liikennetunnelit, terminaalit) rakentaminen kasvaa. Rakennussuojelu on osa kaupunkisuunnittelua, myös 1960–70 lukujen alueita aletaan suojella asemakaavalla.

Helsinki on perusolemukseltaan moderni kaupunki. Muutos ja muuttoliike ovat liittyneet Helsinkiin ja helsinkiläisyyteen alusta lähtien. Kaupunkilaisten identiteettikokemukseen vaikuttaa muutoksista johtuen eräänlainen pirstaleisuus. Arkinen paikallisidentiteetti

Töölölahden puistosuunnitelma,
Kaupunkisuunnitteluvirasto

muodostuu useammin kaupunginosaidentiteetistä kuin kokemuksesta kuulua kokonaisvaltaisesti Helsinkiin. Pääkaupunkiasema vaikuttaa osaltaan identiteettikokemukseen: täällä sijaitsevat keskeiset valtiolliset ja kansalliset symbolirakennukset kuten Säätytalo, Eduskuntatalo, Valtioneuvoston linna, presidentin linna ja virka-asunto, Suomen Pankin rakennus, Kansallisarkisto ja muun muassa Suomen kansallisteatteri ja – ooppera.

Rakennushallituksen lopettaminen 1990-luvun alussa pirstaloi valtion rakentamista ohjaavan organisaation ja jätti tyhjiön, joka kaupungin pitää itse omilla toimillaan ja tavoitteillaan täyttää. Maankäyttö- ja rakennuslain myötä vuodesta 2000 lähtien valtio on varannut itselleen lähinnä valvojan aseman rakennussuojeluviranomaisen ja ympäristöhallinnon ohjaustyön kautta. Helsingillä on nyt itsellään oikeus ja velvollisuus määritellä arkkitehtuuritavoitteensa ja kehittää menetelmiä, joilla tavoitteet saavutetaan.

Kampin keskuksen sisätilaa
Mika Lappalainen

ohjelma ja toimenpide-ehdotukset

40

01 - Arkkitehtuuri ymmärrettäväksi

Arkkitehtuuri on kommunikointia. Usein puhutaankin ”talojen kielestä”. Myös rakennusten väliin jäävällä ulkotilalla on arkkitehtuuri. Kaupunkimaisemalla, aukioilla, kaduilla ja puistoilla yksityiskohtineen on arkkitehtuuri, joista kaupungin ominaislaadun tunnistaa ja joka muodostaa kaupunkilaisten päivittäisen elinympäristön.

Tämä ohjelma antaa työkaluja joiden avulla arkkitehtuurin kielioppia voi omaksua.

Vaikka suomalaisella arkkitehtuurilla on oma identiteettinsä, on se perusjuuriltansa kansainvälistä. Kansainvälisillä vaikutteilla on aina ollut tärkeä rooli niin Suomen kuin muidenkin maiden talojen kielessä.

1800- ja 1900- luvulla Helsingin väkiluku kasvoi voimakkaasti aina 1970 – luvulle asti. Kasinohuuman taittuessa lamaan 1990 – luvun alussa elettiin muutama vuosi odottavissa ja sisäänpäin kääntyneissä tunnelmissa. Kun maailmanloppua ei kuitenkaan tullut, seurasi suuri helpotus ja voimistuva avautuminen kansainvälisille markkinoille. Kansainvälistymistä haettiin aluksi varovaisesti (Kiasma) – suomalaisen rakentamisen identiteetin pelättiin olevan vaarassa mahdollisten voimakkaiden ulkomaisten vaikutteiden saapuessa. Suomen liittyminen EU:hun ja työvoiman sujuva liikkuvuus yli rajojen vaikuttaa kansainvälisten trendien virtausnopeuteen – globaaleille vaikutteille altistuu yhä useampi suomalainen yhä useammin ja vastaavasti kansainvälinen kiinnostus Helsinkiä ja Suomea kohtaan ovat kasvamassa.

Arkkitehtuurin kielen kehittyminen ja kukoistus edellyttävät koulutuksen ja valistuksen lisäksi informaatiota ja tervettä itseluottamusta sekä avautumista kansainvälisyyteen. Valtakunnallisia päivälehtiä tulisi houkutella lisäämään säännöllisesti julkaistaviin artikkelisarjoihinsa taiteen kritiikin rinnalle arkkitehtuuria käsitteleviä kirjoituksia ja ajankohtaista arkkitehtuurikritiikkiä. Helsingin arkkitehtuuria eri näkökulmista (historia, kaupunkisuunnittelu, julkinen rakentaminen, asuntosuunnittelu jne.) esitteleviä kirjoja tulee kaupungin tuottaa ja julkaista jatkuvasti ja määrätietoisesti.

Yhteistyötä pääkaupunkiseudun korkeakoulujen

ja Helsingin yliopiston kanssa on suunnitelmallisesti kehitettävä edelleen. Helsingin yliopistolle lahjoittamista professuureista odotetaan ajankohtaista ja tutkittua tietoa kaupungin tulevaisuusvisioita silmällä pitäen. Helsingin arkkitehtuurin korkean laadun ja monipuolisuuden ylläpitämiseksi ja kehittämiseksi yhteistyötä Teknillisen korkeakoulun arkkitehtiosaston kanssa laajennetaan ja kehitetään. Helsingin opetusviraston aloittamaa arkkitehtuuriteemaa peruskouluopetuksessa laajennetaan ja yhteistyötä opetusviraston, kaupunkisuunnitteluviraston ja esimerkiksi Teknillisen korkeakoulun arkkitehtiosaston välillä lisätään.

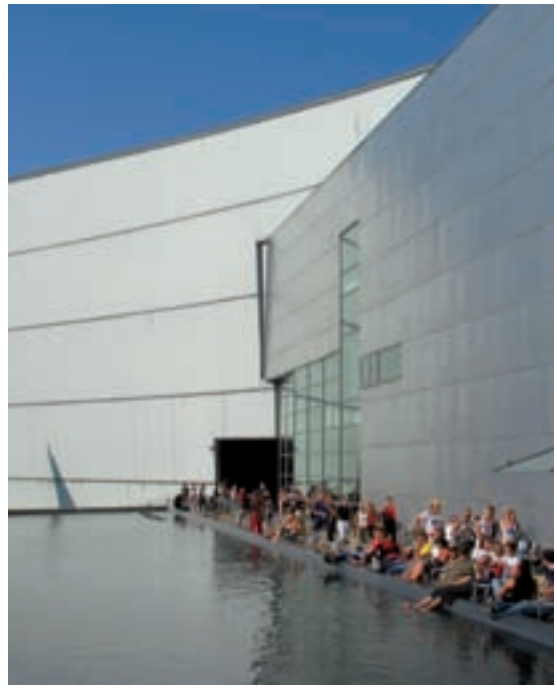

Kiasman terassi

Niko Soveri

Toimenpide-ehdotukset:

01 Kaupunki perustaa mahdollisesti osana ns. ARMI -hanketta helposti lähestyttävän kohtaamispaikan, Arkkitehtuurin ja kaupunkisuunnittelun informaatiokeskuksen. Yhteistyökumppaneina voivat olla Rakennustaiteen museo, Helsingin yliopisto, Teknillinen korkeakoulu, Rakennustieto ja Helsingin kaupunginosayhdistys HELKA.

02 Kaupunki tuottaa Helsinki-teemaisia arkkitehtuuri- ja kaupunkisuunnittelujulkaisuja nykyistä huomattavasti enemmän ja ne esitellään yleisölle laajasti tiedotusvälineissä. Informaatiokeskuksen tehtävänä on saattaa julkaisut yleisön tietoisuuteen ja saataville. Myös yhteyksiä kouluihin lisätään.

03 Helsinki lahjoittaa määräaikaiset arkkitehtuurin ja maisema-arkkitehtuurin professuurit Teknilliselle korkeakoululle.

04 Kaupunki järjestää arkkitehtuurin ja kaupunkisuunnittelun asiantuntijoille ja suurelle yleisölle tarkoitettuja luento- ja keskustelutilaisuuksia.

02 - Kulttuurihistorialliset arvot ja rakennussuojelu

Rakennussuojelusta on tullut olennainen osa Helsingin suunnittelun ja rakentamisen politiikkaa. Vanhemman, lähinnä kantakaupungissa sijaitsevan rakennuskannan suojelua ei juurikaan aseteta kyseenalaiseksi. Hiukan toinen on tilanne sotien jälkeisen esikaupunki- ja lähiörakentamisen suhteen. Rationaalista betoniarkkitehtuuria ei vielä liiemmin arvosteta. Kuitenkin Suomi ja Helsinki ovat maailman mittakaavassa tärkeitä modernin arkkitehtuurin perinnön kantajia. Myös ulkotilojen historiallisten arvojen suojelu vaatii nykyistä enemmän huomiota. Kaavasuojelun, joka on vallitseva metodi, tulee olla maanomistajalle kohtuullista.

Rakennettu ympäristö on merkittävä osa kansallisvarallisuuttamme ja kaikkien yhteistä kulttuuriperintöä. Kun ympäristöä tai yksittäistä rakennusta arvioidaan, muutetaan tai puretaan, tai käyttötarkoitusta muutetaan, tulee ennen asian ratkaisemista tutkia ja pohtia tekijöitä, jotka määrittelevät käsiteltävien kohteiden kulttuurihistoriallisen arvon. Kulttuurihistoriallisia arvoja ovat mm. ominaisuudet, joiden avulla jälkipolvet voivat oppia tuntemaan ja konkreettisesti kokea historiaansa (rakennustekninen, arkkitehtuurin historiaan, yhteiskuntahistoriaan tai henkilöhistoriaan liittyvä tai kohteen alkuperäisyyteen tai harvinaisuuteen liittyvä arvo). Toisaalta muun muassa arkkitehtoniset ja taiteelliset, perinteeseen liittyvät ja identiteettiä ja symboleja luovat arvot ovat tekijöitä jotka liittyvät ympäristön elämyksellisyyteen ja sen herättämiin tunteisiin. Erityisesti uudemman rakennetun ympäristön arvioimisessa ja suunnittelussa kulttuurihistoriallisen merkityksen ja painoarvon tunnistaminen on tärkeää. Modernin suojelu on ajankohtaista. Ilman tutkimustyötä ja inventointeja ei arvoja voida tunnistaa.

Kun menneinä vuosikymmeninä päähuomio oli kiinnitettävä siihen, ettei arvokkaita rakennuksia ja kaupunkikuvaa purettu, jouduttiin sisätilat jättämään vähemmälle huomiolle. Vasta viime vuosina on sisätilojen suojelun tarve noussut laajempaan tarkasteluun. Opetusministeriön selvitys sisätilojen suojelusta ilmestyi vuonna 2003.

Juuri sisätilojen suojelun kohdalla ovat korvaus-

kysymykset ajankohtaistuneet. Sisätilojen kohdalla on huonommat mahdollisuudet kompensoida kiinteistönomistajan taloudellisia menetyksiä. Valtio ei mielellään turvaudu rakennussuojelulakiin pelätessään valtiolle itsellensä aiheutuvia mahdollisia korvausseuraamuksia.

Jos Helsinki haluaa varjella rakennusten arvokkaita sisätiloja nykyistä enemmän, ollaan tilanteessa, jossa tulee varautua kiinteistönomistajille maksettaviin joko korvauksiin tai ainakin avustuksiin.

Senaatti-kiinteistöjen pääkonttorin aula vanhassa teollisuusrakennuksessa Lintulahdessa, arkkitehdit Mikko Heikkinen ja Markku Komonen, 2002

Jussi Tilainen

Toimenpide-ehdotukset:

01 Helsinki perustaa yhdessä seudun muiden kuntien kanssa rakennussuojelurahaston. Rahastosta myönnetään avustuksia lähinnä arvokkaiden sisätilojen ennallistamiseen ja säilyttämiseen ja alkuperäisen toiminnan säilyttävään subventointiin. Rahasto perustetaan kaupunginmuseon yhteyteen.

02 Kaupunginmuseo päivittää olemassa olevia ja tuottaa uusia rakennuskannan inventointeja. Yhteistyössä kaupunkisuunnitteluviraston, rakennusvalvonnan, kiinteistöviraston ja rakennusviraston kanssa kaupunginmuseo kehittää menetelmiä saattaa koottu tietokanta laajaan internet-pohjaiseen käyttöön siten että hyödynnetään jo toteutettua paikkatietojärjestelmää ja inventointitietoja.

03 - Kaupunkielämän yksilölliset ja moniarvoiset puitteet

Arkkitehtuurin ja kaupunkisuunnittelun tehtävä on tuottaa hyvää ja kaunista rakennettua ympäristöä. Tehtävä sisältää vaatimuksen luoda sekä tunteita ilmaisevaa arkkitehtuuria että arkkitehtuuria, joka herättää tunteita ja jää muistoihin.

Rakennuksilla ja rakennetulla ympäristöllä on oma tehtävänsä luoda käyttötarkoitukseensa sopivia fyysisiä puitteita toimivalle ja terveelle kaupunkielämälle. Funktionalismi arkkitehtuurin ja kaupunkisuunnittelun ideologiana teki järkevyydestä hyveen. Jälleenrakennuskauden niukoissa oloissa monet sen periaatteet olivat käyttökelpoisia ja tuottivat rakennettua ympäristöä, joka on edelleenkin toimivaa ja arvostettua.

Rationaalinen arkkitehtuuri kadotti kansainväliseksi modernismiksi kehittyneenä ja teollisen rakentamisen voimistuttua alkuperäiset humaanit juurensa. Päätavoitteeksi tuli tuottaa määrää taloudellisesti edullisesti. Rakentamisen esteettiset ulottuvuudet ja rakennetun ympäristön viihtyisyys alistettiin tuotantokoneiston tehokkuudelle.

Reaktio monotonisuutta ja yksipuolista arkkitehtuuria vastaan on voimistunut viime vuosikymmeninä. Tyytymättömyys ilmenee yleisenä kielteisyytenä ylipäätänsä uuden rakentamista kohtaan. Paluu perinteeseen ja vanhahtavaan arkkitehtuuriin nähdään eräänä vaihtoehtona löytää rakentamiselle uutta hyväksyttävää identiteettiä. Kuitenkin arkkitehtuuri parhaimmillaan pyrkii vastaamaan ihmisten emotionaalisiin tarpeisiin sortumatta kuitenkaan kosiskelevuuteen ja helppoihin jäljitelmiin.

Elämäntyylien ja toiveiden erilaistuminen on kuitenkin tullut jäädäkseen. Kallion pikkuasunnot urbaaniksi elämysmaailmaksensa valitseva arvostaa tyystin eri asioita kuin Paloheinän omakotialueen perhe. Insinööri hakeutuu mieluusti Espooseen kun taas luovien ammattien harjoittajien ihanneympäristöä ovat Punavuoren kaltaiset rosoiset ja elävät kivikorttelit. Seniorit kaipaavat sujuvia arjen palveluja sekä turvallista ja esteetöntä ympäristöä.

On suuri haaste vastata uusilla rakentamisalueilla yksilöllisiin toiveisiin. Samaan aikaan pitäisi taata tietty vähimmäislaatutaso sekä edistää luovia kokeiluja ja uskaliaitakin ratkaisuja. Jos monipuolistamisen odotuksiin

ei edes yritetä etsiä vastauksia, on edessä kaupungin vetovoiman kuihtuminen.

Hengen palon – syvähenkisyyden - tuominen takaisin arkkitehtuuriin on mahdollista. Lopputuloksen laatu sekä henkisellä tasolla että käytännössä riippuu usein suunnitteluun ja toteutukseen käytettävästä ajasta ja rahasta. Nykyistä perinpohjaisemmin tutkitut ja sitä kautta henkistyneemmät arkkitehtuurin ratkaisut on mahdollista tuottaa taloudellisissa ja teknisissä puitteissa rationaalisuuttakaan unohtamatta. Huolella suunniteltu paikkaan, aikaan ja materiaaleihin sidottu ratkaisu – Slow Architecture – on vastareaktio rakentamisen "fast foodille", paikasta piittaamattomalle ja kokonaisuuden pitkää elinkaarta arvostamattomalle tuotannolle.

Kaupunkitilan identiteettiä määrittelee arkkitehtuurin lisäksi sen käytettävyys. Liikkumisen tarve ja saavutettavuuden takaaminen ohjaavat suunnitteluratkaisuja julkisessa tilassa. Jalankulkuympäristön tulee olla sujuva ja toimiva. Kulkijoiden silmän korkeudella – esimerkiksi rakennusten maantasokerroksissa – tulisi olla mielenkiintoista ja laadukkaasti toteutettua katsottavaa. Liikenne ja sen ratkaisut ovat tiiviissä, tehokkaassa kaupungissa läsnä ja näkyvissä, mutta ne eivät saa alistaa muita kaupunkitilan elementtejä. Monissa kaupungeissa on esimerkiksi julkisten ulkotilojen valaistuksen ja esteettömän ympäristön ratkaisut liitetty osaksi keskeisten kaupunkitilojen kehittämistä, suunnittelua ja ylläpitoa. Hyvä julkisen tilan ulkovalaistus – kaupunkivalaistus – lisää sekä turvallisuuden tunnetta että elämyksellisyyttä kaupunkiympäristössä. Esteetön ympäristö tukee erityisesti vanhenevan väestön mahdollisuuksia liikkua ja toimia aktiivisesti ja itsenäisesti. Esteettömään ympäristöön pyrkivät suunnitteluratkaisut avaavat uudenlaisia suunnittelunäkökulmia arkiympäristön kehittämiseen.

Julkisen ympäristön suunnittelu ja toteutus jakautuvat usealle hallintokunnalle Helsingissä, mm. kaupunkisuunnittelu-virastolle, rakennusvirastolle, Helsingin Vedelle ja Helsingin Energialle. Tonttien suunnitteluun osallistuvat yksityiset tahot, arkkitehdit ja muut suunnittelijat. Ympäristöjä koskevat laatutavoitteet ja julkisessa tilassa toimivien tahojen näkemykset ja toiveet on koottava yhteen taitavasti jotta saavutetaan arkkitehtonisesti korkeatasoisen ja kestävä lopputulos. Kaupungin hallintokunnissa, jotka rakennuttavat tai tilaavat julkisen ympäristön osia tai kokonaisuuksia, on lisättävä arkkitehtuurin asiantuntemusta.

Tapio Wirkkalan puisto, Arabianranta, puiston suunnittelija, Robert Wilson

Tuula Isohanni

Köökarinkuja 7, Arkkitehdit
Gullichsen-Vormala Ky
Voitto Niemelä

Toimenpide-ehdotukset:

01 Kaupungin omien tonttien luovutuksen yhteydessä yhteistyötä kiinteistöviraston, kaavoituksen, rakennusvalvonnan, rakennusviraston, rakentajien ja suunnittelijoiden kesken kehitetään ja tehostetaan. Myöhemmin määriteltävillä asemakaava-alueilla kokeillaan menettelyä, jossa alueista järjestetään kansainvälisiä kaava- ja arkkitehtuurikilpailuja, joissa tavoitteeksi asetetaan arkkitehtuurin emotionaalisen merkityksen korostaminen – Slow Architecture - taidetta unohtamatta. Helsingin kasvava monikulttuurisuus otetaan huomioon. Kaavoituksen sosiaalisten ja taloudellisten ulottuvuuksien vaikutusten arvioimiselle annetaan sama painoarvo kuin ympäristövaikutusten arvioimiselle.

02 Kaupunki organisoi ja rahoittaa tutkimustyötä, jossa etsitään arkkitehtuurin perusolemusta ja uusia suuntia. Työn tuloksia hyödynnetään jollakin lähivuosien suurella kaava-alueella, jonne osoitetaan "intohimon" ja "henkistyneemmän" rakentamisen osa-alueet. Palkitaan vuosittain kaunein kaupunkitila ja kaupunkivalaistuskohde. Asukkaat saavat äänestää kohteiden paremmuudesta esimerkiksi internetissä.

03 Arkkitehtuurin asiantuntemusta on lisättävä ja kehitettävä hallintokunnissa, jotka tilaavat ja toteuttavat kaupungin rakentamishankkeita (rakennusvirasto, liikuntavirasto, asuntotuotantotoimisto, kiinteistövirasto).

Modernin projekti korosti teollisuus- ja sarjatuotantoa tulevaisuuden yhteiskunnan ratkaisun avaimina.

Kuten yleensäkin, yhteiskunnan kehitys ei ole ollut lineaarista. Teknologia lähti kehittymään ennakoimattomalla tavalla ennakoimattomaan suuntaan. Informaatiosta ja sen välittämisestä, kommunikaatiosta, tuli tärkeämpiä kuin konkreettisista tuotteista.

Nyt informaatioyhteiskunta elää voimakasta kehitysvaihetta. Maailma on verkottunut, ja toistaiseksi verkot toimivat yhteiskunnan kannalta pääosin myönteisesti eivätkä ole muuttuneet tuhoavaksi voimaksi.

Informaatioyhteiskunnan mahdollisuudet rakennustaiteessa vaikuttavat vasta viiveellä. Tämä on luonnollista, koska kaupunkien ja uusien kaupunginosien rakentaminen on vuosikymmenten prosessi.

Langattoman informaatioverkoston levitessä teknologia ryhtyy vetäytymään taka-alalle kauneus- ja viihtyvyysarvojen vastaavasti korostuessa. Mahdollisuudet vähentää liikenneruuhkia kasvavat etätyön ja työaikajoustojen lisääntyessä. Ylisuuret työpaikkakompleksit jäävät vaille alkuperäistä käyttöä ja niitä muutetaan vapaa-ajan toimintoihin. Kaupunki palaa ihmisen mittakaavaan.

Mutta samalla visuaalinen häly ja informaatiotulva muodostuvat ongelmiksi, ellei informaatioajan ikonografiaa ja estetiikkaa hallita. Kaksoislasin sijasta talot verhoutuvat informaatiokaapuun. Kaupallisen mainonnan, taiteen ja arkkitehtuurin rajat hämärtyvät. Rakennusten yhteisvaikutus ja konteksti korostuvat kaupunkikuvan sääntelyssä.

Teknologian ylivallan kirvotessa arkkitehtuurin keskeisiksi hyveiksi nousevat luovuutta inspiroivat tilat, unelmien ja intohimojen toteuttaminen. Muoto ei enää seuraakaan funktiota vaan unelmia, intohimoja, kauneutta ja autenttisuutta.

04 - Arkkitehtuuri informaatioyhteiskunnassa

Sanomatalo, Arkkitehtitoimisto SARC, 1999

Paul Williams

Toimenpide-ehdotus:

01 Helsinki pyrkii maailman tietoyhteiskunnan, kaupunkisuunnittelun ja arkkitehtuurin johtavaksi keskukseksi. Arabianrannan toteutettua teknologiaprojektia täydennetään palveluiltaan tietotekniikan avant garde -hankkeeksi. Alan tutkimustulokset ja kansainväliset osaajat kootaan Arabianrannan lisäksi uusien alueiden tietotekniikan ratkaisujen pohjaksi. Erityisesti julkisen ympäristön arkkitehtuurin ja tietoliikennerat-kaisujen keskinäisiä riippuvuuksia selvitetään tutkimuksen avulla.

05 - Projektityöskentely

Kaupungin suunnittelun, rakentamisen ja toteutuksen valvonnan koneisto on jakautunut lokeroihin, sektoroitunut. Vaikka kaupungin henkilöstö on asiantuntevaa ja suhtautuu työhönsä kunnianhimoisesti, hukkuvat tavoitteet toisinaan suhteellisen monimutkaisen koneiston rattaisiin. Eri mittakaavoissa eri paikoissa tehtävä työ – maankäytön suunnittelu yleiskaavasta asemakaavaan, lähiympäristön ja rakennusten suunnittelu korttelitasosta yksittäiseen rakennukseen sekä julkisen ulkotilan suunnittelu- on koottava kokonaisuuden tueksi koordinoidusti.

Sen lisäksi että vanhat kaupunginosat ja alueet muuttuvat, on seuraavan kymmenen vuoden aikana kaupungilla käsissään historiallinen tehtävä kun satama- ja vastaavilta alueilta vapautuvia suuria maa-alueita muutetaan muuhun käyttöön, ennen kaikkea asuntorakentamiseen. Näin mittavaa ja kaupunkirakenteen kannalta keskeistä uudisrakentamispotentiaalia ei tule kuin kerran vuosisadassa.

Jo ennestään vahvan virkakoneiston kasvattamista tuskin tarvitaan. Sen sijaan eri hallintokuntiin hajautuneen asiantuntemuksen parempi hyödyntäminen, yhteistyömenetelmien kehittäminen ja nykyistä parempi koordinointi voi tuottaa huomattavaa lisäarvoa.

Arabianrannan kaupunginosaa

Jussi Tiainen

Toimenpide-ehdotus:

01 Jokaisen uuden suuren rakentamisalueen suunnittelu ja käyttöönotto tehdään projektissa joka hanketta varten perustetaan. Perustetaan erillisiä toteutusyhtiöitä hankkeen resursoimiseksi, toteuttamiseksi ja markkinoimiseksi. Nimetään riittävin valtuuksin varustettuja toimitusjohtajia. Hallintokuntien yli tapahtuvaa työskentelyä tehostetaan.

06 - Arkkitehtuurin arvostus – arkkitehtuurille asiamies

Työryhmän työssä esille nousseita kysymyksiä käsitellään Helsingin lukuisissa itsenäisissä hallintokunnissa. Tällaisia ovat kaupungin hallintokeskus, talous- ja suunnittelukeskus, kaupunkisuunnitteluvirasto, rakennusvirasto, rakennusvalvonta, kiinteistövirasto, kaupunginmuseo, asuntotuotantotoimisto, liikuntavirasto, Helsingin Energia, Korkeasaaren eläintarha jne.

Arkkitehtuuri ja sen laatu tulee nähdä koko kaupungin menestystekijänä. Helsingillä on hyvät mahdollisuudet pitää asemansa merkittävänä ja kasvattaa itsensä huomattavaksi kansainväliseksi arkkitehtuurikaupungiksi. Kongressi- ja kulttuurimatkailu on jo nyt merkittävä osa turismia.

Helsingin arkkitehtuuri tarvitsee puolestapuhujan ja asiamiehen, joka toimii sekä kaupungin organisaation sisäisenä lobbaajana että ulospäin kaupungin arkkitehtuuritavoitteiden edistäjänä ja yhteyshenkilönä.

Uusi arkkitehtuurin asiamiehen tehtävä sijoitetaan luontevasti talous- ja suunnittelukeskukseen, sen kehittämisosastolle. Tueksi perustetaan poikkihallinnollinen työryhmä, arkkitehtuurijaos.

Arkkitehtuuriasiamiehen tehtäväkenttä olisi laaja. Asiamies organisoi tonttien luovutuksiin liittyvät arkkitehtikilpailut, arvioi suunnitelmien ja arkkitehtuurin laatua tontinluovutuksen yhteydessä, hoitaa erikoistapauksissa suunnittelun tilaamista, tuottaa julkaisuja, järjestää seminaareja ja koordinoi hallintokuntien työtä. Asiamiehen käytössä tulee olla riittävät rahalliset ja muut voimavarat.

Eräs keino nostaa arkkitehtuurin arvostusta on sen parhaiden saavutusten palkitseminen ja esiin nostaminen. Helsingin rakennuslautakunta on myöntänyt vuodesta 1995 lähtien vuotuisen Rakentamisen Ruusun. Ruusulla on nostettu esiin rakennusvalvonnan tarkoitusperiä esimerkillisesti toteuttavia tai edistäviä tekoja. Ruusun arvostus on vuosi vuodelta kasvanut.

Rakentamisen Ruusun merkitys korostuisi entisestään, jos palkittava kohde tai vastaava voidaan etsiä koko pääkaupunkiseudun eikä vain Helsingin alueelta – tekeväthän pääkaupunkiseudun kunnat yhteistyötä jo monilla sektoreilla. Palkinnon myöntäisi kuitenkin

edelleen Helsinki. Myöntäjänä voisi olla esimerkiksi Helsingin kaupunginhallitus, rakennuslautakunnan esityksestä. Symbolisen tunnustuksen lisäksi Ruusu käsittäisi tuntuvan rahapalkinnon.

Viikin infokeskus Korona, Ark-house arkkitehdit, arkkitehdit Markku Erholtz, Hannu Huttunen ja Pentti Kareoja

Mikko Junninen

Toimenpide-ehdotukset:

01 Talous- ja suunnittelukeskukseen perustetaan arkkitehtuuriasiamiehen tehtävä. Asiamiehen toimenkuva on laaja ja hänen käyttöönsä osoitetaan riittävät voimavarat. Tukena on arkkitehtuurijaos. Arkkitehtuuribudjetista rahoitetaan erilaisia kehityshankkeita, joilla Helsingin tunnettuutta kansainvälisesti merkittävänä arkkitehtuurikaupunkina edistetään. Asiamies organisoi tonttien luovutuksiin liittyvät suunnittelukilpailut ja esittää arvionsa tontin luovutuksen yhteydessä esitetyistä suunnitelmista. Asiamies luo ja ylläpitää kansainvälisiä yhteyksiä ja valvoo taideprosentin toteutumista kaikissa hankkeissa.

02 Rakennuslautakunnan vuotuinen tunnustus, Rakentamisen Ruusu, laajennetaan koskemaan koko pääkaupunkiseudulla toteutettuja hankkeita. Palkinnon myöntää Helsingin kaupunginhallitus, rakennuslautakunnan esityksestä. Joka toinen vuosi myönnettävä tunnustus sisältää tuntuvan rahallisen palkinnon, jonka luovutuksen yhteydessä järjestetään aiheeseen liittyvä kansainvälinen seminaari.

07 - Helsingin rooli – "Cool Helsinki School"

Helsinki on eurooppalaisessa katsannossa merkittävä arkkitehtuurikaupunki ja nuoresta iästään huolimatta arkkitehtuuriltaan monipuolinen ja edustava. Senaatintorin ympäristön uusklassismi, Esplanadien uusrenessanssi ja muut kertaustyylit, Katajanokan jugend, Töölön funkis, Käpylän puutarhakaupunki, Maunulan lähiöromantismi, olympiarakennukset, Pihlajamäen valkoinen element-tiarkkitehtuuri, Ruoholahden kanava, nämä ja niiden vanavedessä monet muut alueet ja kohteet edustavat korkeatasoista arkkitehtuuria ja kaupunkisuunnittelua.

Valtiolta kaupungille siirtynyt kaupungin rakentamisen ja tulevaisuuden suunnittelun vastuu luo haasteen, johon Helsinki on vastannut olemalla Suomen oloissa poikkeuksellisen vahva toimija kaupunkisuunnittelun ja rakentamisen sektorilla. Tämä johtuu ennen kaikkea kaupungin huomattavasta maaomaisuudesta, mutta myös perinteisesti vahvasta suunnittelun, toteutuksen ja valvonnan virkakoneistoista.

Vahva ja osin pirstaloitunut hallinto tuottaa useine rinnakkaisine päätöksentekoportaineen kuitenkin toisinaan reviiriajattelua ja kitkaa. Turhalta työltä ei aina vältytä. Vastakkaisten näkemysten yhteensovittaminen voi johtaa vesittäviin kompromisseihin tai yhteistyön vaikeutumiseen.

Niin Helsingin omat kuin monien ulkomaisten kaupunkien vastaavat kokemukset osoittavat, että hyvään lopputulokseen pyrittäessä kaikkein keskeisin tekijä on suunnittelun laatu heti prosessin alusta asti. Jos kymmeniä osa-alueita käsittävässä suunnittelun ja rakentamisen ketjussa hyväksytään yhdelläkin kohtaa alimittaista työskentelyä, on vajetta vaikea paikata muiden toimesta.

Tontinluovutusvaiheessa voidaan usein julkisoikeudellista sääntelyä joustavammin edellyttää monipuolisuutta ja laatua takaavia tekijöitä. Erityyppiset suunnittelija- ja suunnittelukilpailut ovat eräs keino. Nuorten suunnittelijoiden mahdollisuus päästä kilpailemaan merkittävistäkin kohteista on taattava ja suunnitteluryhmissä tuettava ammattiosaamisen siirtymistä yli sukupolvirajojen perinteistä oppipoika-opettaja- työtapaa tukemalla, esimerkiksi edellyttämällä että kilpailuryhmässä on

mukana nuoria suunnittelijoita.

Helsingin arkkitehtuurin arvokasta perintöä ei ole syytä hukata. Sen vaaliminen ja vastaavan tason säilyttäminen tulevien vuosien ja vuosikymmenten hankkeissa edellyttää kaupungilta paitsi tahtoa niin myös näkyviä innostajia, innovaattoreita. Kutsuttakoon tätä vaikkapa nimellä "Cool Helsinki School" kuvaamaan tiedostettua laatutavoitetta joka arkkitehtuurille Helsingissä asetetaan.

Viikin kirkko, arkkitehtitoimisto JKMM Oy

Jussi Tiainen

Toimenpide-ehdotukset:

01 Yhteistyötä yli hallintokuntarajojen kehitetään. Kaupunki edellyttää yksityisiltä toimijoilta korkealaatuista arkkitehti- ja teknistä suunnittelua prosessin eri vaiheissa. Tavoitteen edistämiseksi voidaan kannustaa myöntämällä etuja (alennettuja taksoja tms) toimijoille, jotka sitoutuvat käyttämään parasta saatavilla olevaa suunnittelua. Tontteja luovutettaessa pidätetään kaupungilla määräysvaltaa niin kauan kunnes riittävä varmuus korkeatasoisesta lopputuloksesta on selvillä, eikä tontteja tule luovuttaa rakentajille ilman laadunvarmistusta. Rakennuslupien myöntämisedellytyksiin suhtaudutaan tiukasti. Pidetään yllä yli satavuotiasta suomalaista arkkitehtuurikilpailuperinnettä. Suunnittelu- ja suunnittelijakilpailuissa varataan aina osallistumismahdollisuus myös nuorelle suunnittelijalle tai suunnittelijaryhmälle.

02 Helsinki tarjoaa vuosittain työskentelymahdollisuuden yhdelle – kahdelle huippuarkkitehdille. Toimeksianto räätälöidään kulloistenkin tarpeiden pohjalta, mutta ideana on turvata riittävä vapaus ja riippumattomuus hallintokuntien prosesseista. Toimeksianto voi sisältää esimerkiksi jonkin uuden alueen asemakaavallista ideointia ja yhteistyötä Teknillisen korkeakoulun ja Taideteollisen korkeakoulun kanssa. Lisäksi tehtävään kuuluu kehittää yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa kansainväliset mittapuut täyttävä arkkitehtoninen kärkihanke, joka voi toimia esikuvana ja mallina alueen myöhemmälle rakentumiselle.

Ruoholahden kanavan valaistus

Ari Leppä

Yhteenveto toimenpide-ehdotuksista

56

Arkkitehtuurin kieli ymmärrettäväksi

Kaupunki perustaa yhdessä alan muiden toimijoiden kanssa Arkkitehtuurin ja kaupunkisuunnittelun informaatiokeskuksen.

Helsinki lahjoittaa määräaikaiset arkkitehtuurin ja maisemaarkkitehtuurin professuurit Teknilliselle korkeakoululle.

Kaupunki järjestää arkkitehtuurin ja kaupunkisuunnittelun asiantuntijoille ja suurelle yleisölle tarkoitettuja luento- ja keskustelutilaisuuksia.

Kulttuurihistorialliset arvot ja rakennussuojelu

Kaupunki perustaa yhdessä seudun muiden kuntien kanssa rakennussuojelurahaston. Kaupunginmuseo saa resursseja päivittää ja tehdä rakennus- ja alueinventointeja sekä kehittää paikkatietojärjestelmään perustuvaa tietokantaa.

Kaupunkielämän yksilölliset ja moniarvoiset puitteet

Kaupunki järjestää yhden tai useamman arkkitehtikilpailun alueista, joilla korostetaan arkkitehtuurin keinoja luoda eri tavoin elämyksellistä ja vahvaa kaupunkia.

Helsingin hallintokunnissa arkkitehtuurin asiantuntemusta lisätään (rakennusvirasto, liikuntavirasto, asuntotuotantotoimisto, kiinteistövirasto)

Arkkitehtuuri informaatioyhteiskunnassa

Helsinki pyrkii maailman tietoyhteiskunnan, kaupunkisuunnittelun ja arkkitehtuurin johtavaksi keskukseksi. Arabianrannan toteutettua teknologiaprojektia täydennetään palveluiltaan tietotekniikan avant garde -hankkeeksi.

Projektityöskentely

Uusia suuria rakentamisalueita suunniteltaessa ja käyttöön otettaessa hyödynnetään projektimaista työskentelytapaa ja toteutusyhtiöitä.

Arkkitehtuurille asiamies - arkkitehtuurin arvostus

Perustetaan arkkitehtuuriasiamiehen tehtävä, joka sijoitetaan talous- ja suunnittelukeskukseen. Asiamies organisoi tonttien luovutuksiin liittyvät suunnittelukilpailut, kouluttaa eri virastojen ja hallintokuntien edustajia arkkitehtuuritiedon alueella ja edistää Helsingin arkkitehtuurin tunnettuutta maailmalla.

Rakentamisen Ruusun merkitystä nostetaan, tunnustuksen myöntää kaupunginhallitus, kohde on seudullinen, palkinnon yhteydessä järjestetään kansainvälinen seminaari.

Helsingin rooli - Cool Helsinki School

Kaupungin luovuttaessa tontteja rakentamiseen pidätetään kaupungilla määräysvaltaa kunnes varmuus korkeatasoisesta lopputuloksesta on selvillä. Erityyppisiä arkkitehtikilpailuja suositaan.

Kaupunki tarjoaa vähintään vuoden mittaisen työskentelymahdollisuuden yhdelle – kahdelle huippuarkkitehdille. Toimenkuvat räätälöidään.

työryhmä ja tausta-artikkelit

58

Työryhmä

Puheenjohtaja
Apulaiskaupunginjohtaja Pekka Korpinen

Sihteeri
Arkkitehti Marjut Kauppinen
rakennusvalvontavirasto

Asemakaava-arkkitehti Annukka Lindroos
kaupunkisuunnitteluvirasto

Toimistopäällikkö Terhi Tikkanen-Lindström
rakennusvirasto

Museonjohtaja Tiina Merisalo
kaupunginmuseo

Virastopäällikkö Lauri Jääskeläinen
rakennusvalvontavirasto

Arkkitehti, professori Pentti Kareoja

Arkkitehti Matti Visanti
kaupunkisuunnitteluvirasto

Tausta-artikkelit

Vuoden 2005 aikana työryhmän jäsenet ja eräät työryhmän ulkopuoliset asiantuntijat laativat artikkeleita arkkitehtuuripoliittisen ohjelman taustaksi. Kirjailija Kjell Westön teksti on ohjelmassa sellaisenaan, muut tekstit ovat antaneet työryhmälle lisämateriaalia ja inspiraatiota ohjelman laatimisen pohjaksi. Arkkitehtuuripoliittisen ohjelman laatinut työryhmä kiittää lämpimästi työhön osallistuneita:

Helsingin ominaispiirteet Kjell Westö

Kaupunkisuunnittelu Matti Visanti

Kaupungin muutosprosessi Kaarin Taipale

Asumisen kehittäminen Jarmo Suominen

Rakentamisen laatu Lauri Jääskeläinen

Rakennussuojelun visiot Tiina Merisalo

Ohjaus ja valvonta- tontinluovutus Tuomas Kivelä

Asemakaavoitus ja julkisen tilan suunnittelu Annukka Lindroos,Terhi Tikkanen-Lindström ja Marjut Kauppinen

Rakennusvalvonta Lauri Jääskeläinen

Koulutus ja tutkimus - lasten ja varhaisnuorten koulutus kaupunkiympäristön ja arkkitehtuurin ymmärtäjiksi Jaana Räsänen

Suunnittelijan valinta ja suunnitelmien kilpailuttaminen Pentti Kareoja

Valokuvat

Mustavalkokuvat kaupunginmuseon kuva-arkistosta. Värikuvat kuvatietojen mukaisesti.

Lähteet

Kaupunginmuseon julkaisut, Helsingin kaupungin rakennusjärjestys 2000

Kaivopuistossa

HKM kuva-arkisto